

DOI : 10.33274/2079-4762-2024-56-2-29-40

JEL : F22, J1, J6

УДК 314.15:314.7:331.5

Федотова Т.А.,
канд. екон. наук, доцент

Більська О.В.,
д-р екон. наук., професор

Криворізький національний університет
м. Кривий Ріг, Україна
fedotova@knu.edu.ua
Класичний приватний університет
м. Запоріжжя, Україна
Lexusol1987@gmail.com

ОЦІНКА ТА ЗАХОДИ ВІДНОВЛЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОГО ТА ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛІВ УКРАЇНИ

UDC 314.15:314.7:331.5

Fedotova T.A, PhD of Economics Science,
Associate Professor

Bilska O.B, Doctor of Economic
Sciences, Professor

Krivorizky National University
Kryvyi Rih, Ukraine
fedotova@knu.edu.ua
Classic Private University, Zaporizhzhya,
Ukraine
Lexusol1987@gmail.com

ASSESSMENT AND MEASURES TO RESTORE THE DEMOGRAPHIC AND LABOR POTENTIAL OF UKRAINE

Мета. Метою дослідження є оцінка втрат демографічного та трудового потенціалів України через військові дії, визначення перспектив їх відновлення та заходів досягнення.

Методи. Під час дослідження використано такі методи: описовий, аналітичний, опитування, експертний, аналіз і синтез, факторний, узагальнення та систематизація, статистичний, табличний і графічний.

Результати. Визначено складнощі перебування українських біженців в приймаючих країнах, в тому числі виокремлено ті, що впливають на їх рішення щодо повернення до своєї країни. Охарактеризовано структуру біженців за різними ознаками, як то стать, вік, склад родини, та їх соціально-економічне становище (статус зайнятості, забезпеченість соціальною допомогою та житлом). Встановлено вплив періоду перебування за кордоном на прийняття рішень щодо подальших дій: повернення в Україну, подальше перебування за кордоном в тій самій країні або її переїзд в іншу, невизначеність з планами дій. Визначено фактори впливу на наміри українських біженців щодо повернення в Україну та проаналізовано їх зміст і характер впливу. Головним фактором повернення звісно ж виступає закінчення військових дій на території України; до основних факторів належать ще такі, як доступ до майна чи альтернативного житла, доступ до базових послуг, освіти та охорони здоров'я, доступ до роботи або можливості для заробітку в районах повернення. Виявлено, що наміри біженців щодо повернення відрізняються залежно від ступеня соціально-економічної інтеграції в громади приймаючих країн: у працевлаштованих вони нижче, у пенсіонерів більше. В цілому аналіз намірів біженців свідчить, що незважаючи на зростання термінів перебування поза межами своєї країни, невизначеність зі статусом та майбутнім, продовженням війни більшість планує або сподівається повернутися в Україну; проте з часом доля таких бажаних поступово знижується. За результатами аналізу планів, надій та сподівань біженців розроблено низку заходів та напрямів, які будуть сприяти їх поверненню в Україну, що враховують фактори, які для них мають ключове значення для рішень про повернення, включаючи найбільш пріоритетні як то доступ до можливостей працевлаштування, житла, основні послуги

© Федотова Т.А., Більська О.В.

та доступна допомога в місцях походження/повернення. Визначено можливості відновлення демографічного і відповідно трудового потенціалу українського суспільства за рахунок повернення біженців із інших країн.

Ключові слова: демографічний потенціал, трудовий потенціал, воєнний стан, населення України, біженці, ТПО, відновлення потенціалу.

Постановка проблеми. Ситуація в світі відносно біженців з України з 2025 року вступає в нову фазу, приймаючи більш стійкий, довгостроковий характер, що вимагає оновлення програм урядів приймаючих країн та міжнародних організацій. В більшості країн стратегії реагування були розроблені на один-два роки з подальшою пролонгацією. Військові дії, що затягнулися, вимагають розробки більш тривалих програм, все більшого включення біженців приймаючими країнами до своїх національних систем, розширення доступу до правового статусу та прав, сприяння їх соціально-економічній інтеграції та взаємодії біженців і приймаючих громад.

Подальша руйнація українських поселень примушує мешканців покидати свої домівки, мігрувати як в межах країни, так і за кордон. Але вже не вистачає ні житлових, ні фінансових можливостей забезпечувати потік біженців, що триває. Потрібні нові програми забезпечення прийому біженців, пошук нових засобів утримання та розміщення, залучення інвесторів-партнерів. Проблема вже актуалізується і для областей України, які раніше не були об'єктом евакуації і не планувалися в якості таких, більш того виступали приймаючими територіями. Це змушує переселенців шукати прихистку за кордоном. Загострення ситуації наприкінці 2024-початку 2025 років вимагає від світової спільноти вироблення оперативних заходів відносно нового потоку біженців та довгострокових програм щодо тих, хто перебуває вже кілька років на території приймаючих країн, тимчасово переміщених осіб, частина з яких вже інтегрується в місцеві громади.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тематика статті знаходила відображення в наукових працях протягом всього періоду російської агресії. Після повномасштабного вторгнення значно зріс інтерес до даної проблеми, адже її масштаби зросли в сотні разів, і проблематика торкнулася всіх європейських країн.

1. Багато хто з дослідників приділяв увагу даній проблемі, як безпосередньо, так і в аспекті інших тем, розглядаючи її з різних сфер – правова, економічна, соціальна, психологічна та інші, наприклад Напорчук Д., Хорошев М. І., Сторожук О., Веклич В. А. [1-4].

Висвітлення вона знаходить і в фундаментальних працях, як то монографії, які містять результати досліджень таких вчених як., Васильців Т. Г., Заяць В.С., Клименко Ю.А., Крикун О.І., Когатько Ю.Л., Полякова С.В., Реут А.Г., Черенько Л.М., Шишкін В.С., [5; 6], дисертаційні роботи дослідників Бабаєва І. О., Грень Т. Я. [7; 8].

Дана проблема вивчається науково-дослідними організаціями та аналітичними агентствами [9; 10].

Питання також знаходить увагу і на міжнародному рівні [11], адже таке масштабне явище торкнулося багатьох країн, ним охоплено всі європейські країни.

Спроби вирішення проблеми здійснюються і на державному рівні. Так зокрема Міністерством соціальної політики України був розроблений проект Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року [12]. Період прийняття пропозицій та зауважень до проекту закінчився 1 червня 2024 року, а 30 вересня 2024 року вона була затверджена Кабінетом Міністрів України [13].

Застосування Директиви про тимчасовий захист, яка продовжує діяти в Європейському Союзу принаймні до березня 2026 року забезпечила критичну основу для захисту біженців. Однак ситуація до цього терміну наближається, тож потрібно розробляти та оновлювати нормативні положення, стратегії та програми на майбутнє.

Отже, збільшення тривалості перебування біженців на території приймаючих країн, продовження формування міграційних потоків за кордон та нові трансформаційні виклики вимагають подальших досліджень,

коригування та прийняття нових стратегій для врегулювання даної проблеми.

Мета статті. Метою дослідження є оцінка втрат демографічного та трудового потенціалів України через військові дії, визначення перспектив їх відновлення та заходів досягнення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Незважаючи на значне фінансування, багато програм сприяння та допомоги, широко аспектну діяльність волонтерських та міжнародних організацій перебування біженців в приймаючих країнах все ще залишається проблемним та складним. Іноді через такі складнощі вони повертаються в свої напівзруйновані домівки, де відсутні належні побутові умови для проживання, наражаючи себе на небезпеку в умовах постійних обстрілів.

Складнощі посилюються через прогалини в доступі до національних систем (в першу чергу освітніх та охорони здоров'я, а також соціальний захист), мовні бар'єри, зменшення допомоги та недоступне адекватне житло, невизнання кваліфікації і обмежений

доступ до професійної підготовки, навичок обмежені можливості працевлаштування.

Більшість біженців (63 %) становлять жінки і діти, з яких 33 % – діти, а 20 % становлять чоловіки старше 18 років. Ці категорії в більшій мірі потребують освітніх, медичних і оздоровчих, соціальних та економічних інтеграцій та послуг.

Проблема працевлаштування залишається серйозною для біженців. У середньому від 40 до 60 % біженців з України є зайнятими, серед тих, хто активно шукає роботу, рівень безробіття знаходиться на рівні 14 у порівнянні з 5,1 % серед громадян приймаючої країни. Працевлаштовані біженці часто працюють на неформальній, непрестижній або низькооплачуваній роботі, погоджуючись на експлуатаційні умови.

Соціально-економічне становище біженців представлено на рис. 1. Отже, за наведеними даними половина біженців має врегульоване соціальне становище. Майже 70 % отримують допомогу та соціальний захист. Певний відсоток незабезпечених звісно обумовлений тією частиною біженців, що приїхали до країни базування нещодавно і ще не встигли оформити свій статус та отримання допомоги.

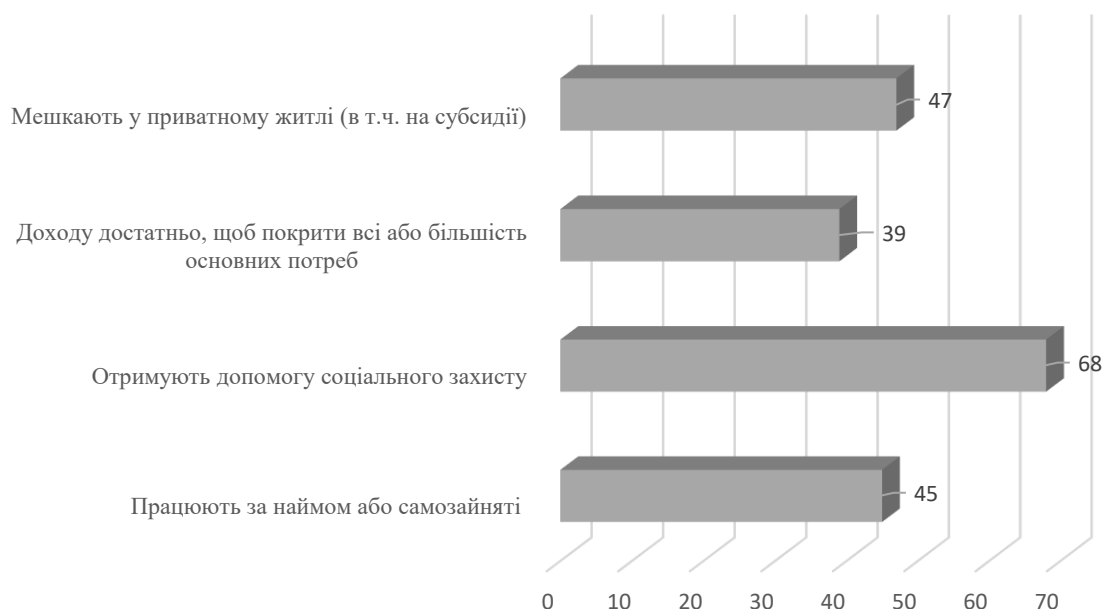

Рис. 1. Соціально-економічне становище біженців з України станом на листопад 2024 р. (побудовано авторами за даними [11, р. 20])

Незважаючи на великі зусилля приймаючих країн щодо забезпечення доступу до медичних послуг для біженців доступ до медичної допомоги залишається проблемним: майже кожен п'ятий (17 %) стикається зі значними перешкодами в доступі, з тривалим часом очікування, з високими витратами. Крім того часто мовні бар'єри та невідомість про наявні ресурси і програми перешкоджають своєчасному лікуванню та правильній діагностиці.

Неврегульований характер перебування з тимчасовим акцентом позначається на якості та доступі до освітніх послуг. Наприкінці 2023-2024 н.р. значна кількість дітей шкільного віку не були залучені до формальної освіти, тоді як дві третини дітей

молодшого віку не мали доступу до ранньої освіти. Низький рівень включення в національні системи освіти приймаючих країн, мовні бар'єри та інші системи освіти становлять значні ризики для довгострокових освітніх і соціальних результатів.

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців періодично проводить опитування серед українських біженців щодо їх планів на майбутнє, намірів щодо повернення в Україну [11]. На підставі даних останнього дослідження (наприкінці 2024 року) проаналізуємо ситуацію щодо можливостей відновлення національного демографічного та трудового потенціалу. Дані щодо профілю респондентів представлені в табл. 1.

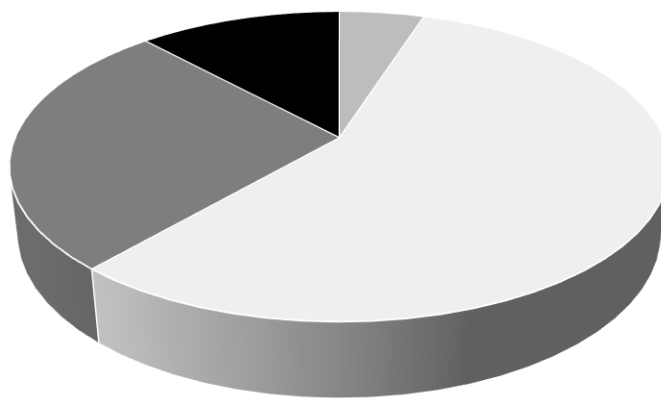
Таблиця 1

Профіль респондентів опитування серед українських біженців щодо їх планів на майбутнє, за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців станом на 2024 рік, % (побудовано авторами за даними [11, р. 20])

Профіль	Біженці	ВПО	Біженці, що повернулися
Респонденти з освітою бакалавра або вище	69	48	59
Домогосподарства, що складаються з одного опікуна з утриманнями	28	18	37
Розлука з чоловіком або дітьми після переміщення	31	10	53
Домогосподарства, що складаються лише з людей похилого віку	15	25	18
Місця переміщення			
- зі Сходу та Півдня України	59	90	55
- з окупованих територій	14	34	11
- переселені у лютому-квітні 2022 року	64	40	82
- житло за місцем походження пошкоджене або невідомого статусу	30	58	19

В цілому аналіз намірів біженців свідчить, що незважаючи на зростання термінів перебування поза межами своєї країни,

невизначеність зі статусом та майбутнім, продовженням війни більшість планує або сподівається повернутися в Україну (рис. 2).

- Планують повернутися через 12 місяців
- Сподіваються повернутися одного дня
- Не планують повернутися
- Немає плану або надії повернутися

Рис. 2. Наміри українських біженців щодо повернення в Україну станом на листопад 2024 р. (побудовано авторами за даними [11, р. 5])

Проте з часом доля таких бажаючих поступово знижується, так в листопаді 2024 року порівняно з результатами опитувань шість місяців тому, частка біженців, які планують повернутися в Україну в наступні 12 місяців зменшилася з 6 до 5 %, а тих, хто

сподівається повернутися одного дня з 59 до 57 %. Відповідно зросли частки тих, хто не має надії повернутися з 11 до 12 % (рис. 3), і тих, хто не визначився щодо повернення, з 24 до 27 % (рис. 4).

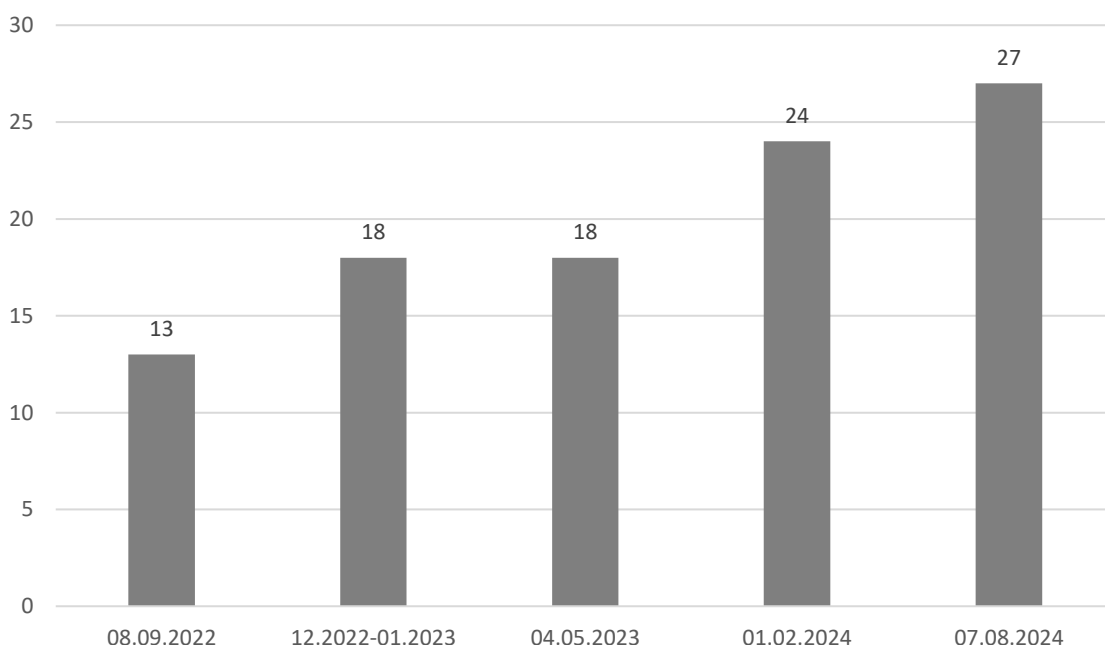

Рис. 3. Наміри українських біженців, що не визначилися щодо повернення в Україну залежно від термінів виїзду станом на листопад 2024 р. (побудовано автором за даними [11, р. 5])

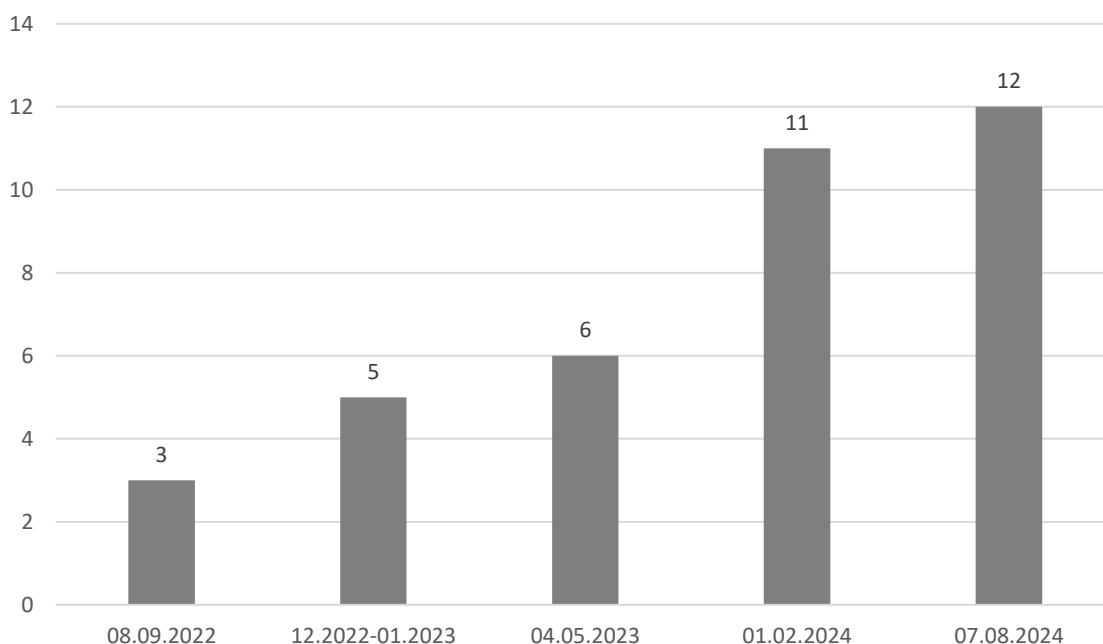

Рис. 4. Наміри українських біженців, що не сподіваються повернутися в Україну залежно від термінів виїзду станом на листопад 2024 р. (побудовано авторами за даними [11, р. 5])

На прийняття рішення про повернення біженців до України вплив надає низка факторів, основні з яких наведено на рис. 5.

Рис. 5. Фактори впливу на наміри українських біженців щодо повернення в Україну станом на листопад 2024 р. (побудовано авторами за даними [11, р. 5])

Головним фактором повернення звичайно ж виступає закінчення військових дій на території України:

- серед тих, хто не планує повернутися в короткостроковій перспективі,

повернутися протягом наступних дванадцяти місяців планує 67 % біженців.

- закінчення війни більш важливий фактор для біженців з регіонів біля лінії фронту та/або з територій, що знаходяться під

тимчасовою окупацією, - 71 % (Луганська (89%), Херсонська (86%), Запорізька (78%), Донецька (76%) та Миколаївська (72%)).

Окрім закінчення війни та деокупації територій, найбільш значимим фактором виступає доступ до майна чи альтернативного житла, який впливатиме на більшу половину біженців.

Доступ до базових послуг (електроенергії, опалення, води) є третім основним фактором, який матиме вплив на рішення про повернення біженців (27 %).

Доступ до роботи або можливості для заробітку в районах повернення є найменшим за значимістю фактором повернення серед біженців. Про нього частіше повідомляють біженці, які працюють або шукають роботу в приймаючих країнах порівняно з тими, хто не працює (50 % проти 25 %).

Надії на повернення значно вищі серед біженців, які залишилися в сусідніх з Україною країнах у порівнянні з іншими

країнами Європи (відповідно 69 і 52 %), особливо серед тих, що перебувають в Молдові (80 %), Польщі (68 %) та Румунії (67 %).

Наміри біженців повернутися є вищими серед жінок (серед домогосподарств, очолюваних жінками - 54 %), в родинях з людьми похилого віку (71 %), серед домогосподарств, де є утриманці (діти та/або літні люди – 57 %), а також серед тих, які мають більш міцні зв'язки з Україною (через залишені родини (7 %) чи майно в країні – 6 %).

Зменшення намірів повернутися частково пов'язане зі збільшенням тривалості переміщення (нижче у тих, хто переміщений між лютим і квітнем 2022 року, в основному зі сходу, півночі чи міста Києва), ніж ті, хто переміщено пізніше в 2022 або в 2023 роках (54 проти 62 і 66 %) - рис. 6. Нижче наміри повернення також у біженців із тимчасово окупованих територій, хоча більшість із них все ще сподіваються колись повернутися – 69 %.

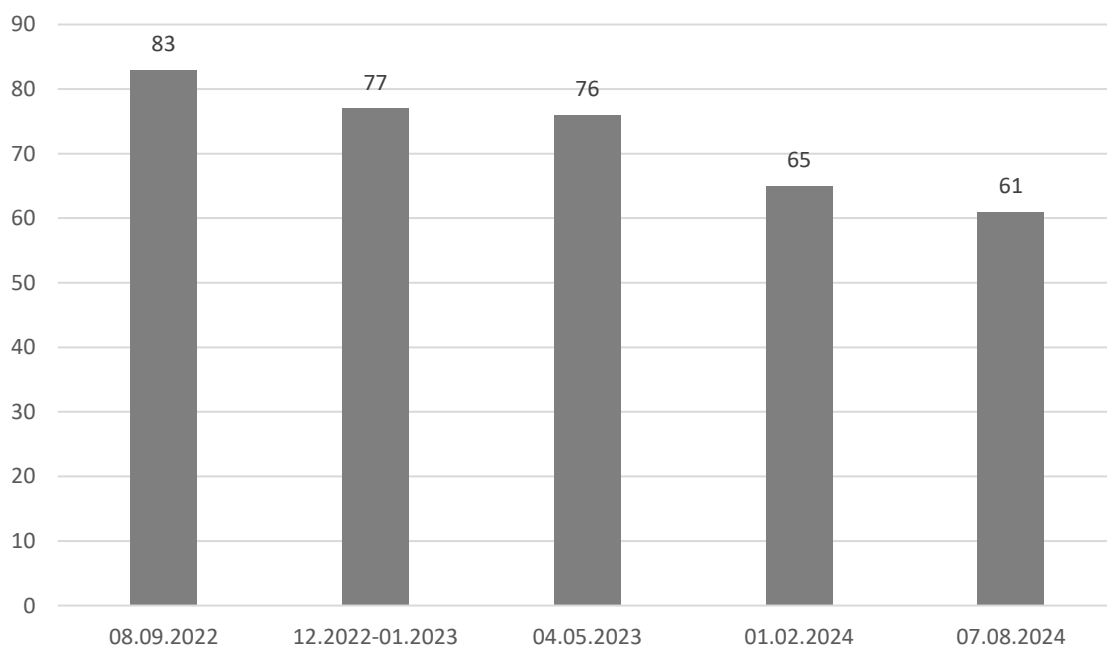

Рис. 6. Наміри українських біженців, що планують або сподіваються повернутися в Україну залежно від термінів виїзду станом на листопад 2024 р. (побудовано авторами за даними [11, р. 5])

У короткостроковій перспективі з тих, хто не планує повертатися в Україну, переважна більшість мають намір залишитися в країнах перебування. При чому серед них майже п'ята частина планує перейти зі статусу міжнародного захисту до інших видів на

проживання. Переважна більшість серед них планує залишитися в країнах перебування на найближчий час (87 %), невелика частка має плани переїхати в іншу країну (2 %), решта не визначилися з планами на майбутнє (11 %). На відміну від попередніх тенденцій в цій

категорії біженців має місце зворотна динаміка – зі зростанням терміну перебування за межами України зменшується частка тих, хто не сподівається повернутися. Тобто можна констатувати, що в останній період біженці виїжджають вже свідомо без надії повернення.

Серед тих, хто планує переїхати в іншу країну: повнолітні без утриманців – 4 %; у сусідні країни – 4 %; в колективні центри – 7 %; переміщені у 2024 році – 5 %. Основні причини переїзду – можливості працевлаштування (38 %), варіанти проживання (28 %) або мати там сім'ю/друзів (27 %).

Наміри біженців щодо повернення також відрізняються залежно від ступеня соціально-економічної інтеграції в громади приймаючих країн.

Працевлаштовані біженці або ті, що шукають роботу, менше прагнуть до повернення ніж ті хто неактивний на ринку праці (відповідно 52 і 69 %).

Пенсіонери частіше планують повернутися протягом року ніж ті, хто працює або шукає роботу (відповідно 7 і 4 %).

Розглядають варіант повернення якщо будуть проблеми з доступом до прав і послуг (невизначеність правового статусу, відсутність роботи або варіантів проживання) у приймаючих країнах – 60 %.

За результатами планів і надій біженців та їх ставлення до питання повернення пропонуються відповідні рекомендації, яким чином Україні відновити свій демографічний та трудовий потенціали (рис. 7).

Рис. 7. Рекомендації по відновленню Україною демографічного та трудового потенціалів (розроблено авторами)

В прийнятті рішень про остаточне повернення немало роль відіграє підтримання зв'язків із батьківщиною. Слід сприяти та стимулювати участь у короткострокових візитах до України з метою відвідування родини, перевірки майна та підтримки зв'язків з національною громадою та культурою – усе

це позитивно впливає на прийняття в перспективі рішення про повернення.

Таким чином, надання біженцям та ВПО об'єктивної та актуальної інформації на теми, які вони вказали як ключове значення для рішень про повернення має бути пріоритетом, включаючи доступ до можливостей

працевлаштування, житла, основних послуг та доступна допомога в місцях походження/повернення. Підтримка доступу до житлових варіантів має залишатися пріоритетом для Уряду України та міжнародного співтовариства, включаючи програми компенсації для людей, чий будинок були зруйновані або пошкоджені внаслідок війни, в також реконструкція пошкодженої та зруйнованої соціальної інфраструктури та інвестування в місцеву економіку та створення робочих місць. Незважаючи на те, що масштабних повернень найближчим часом не передбачається, необхідно заздалегідь розробляти та починати впроваджувати плани раннього відновлення, реконструкції та розвитку, визначати пріоритетність заходів, усувати основні перешкоди для повернення, про які зазначають біженці.

Висновки. В цілому аналіз намірів біженців свідчить, що незважаючи на зростання термінів перебування поза межами своєї країни, невизначеність зі статусом та майбутнім, продовженням війни більшість планує або сподівається повернутися в Україну. Проте з урахуванням того, що демографічна проблема в українській економіці почалася ще задовго до повномасштабного вторгнення і значну шкоду ситуації завдали роки військової агресії, то ситуація не вирішиться сама собою після закінчення війни, і потребує розробки та впровадження відповідних стратегій та цільових програм. Звісно суб'єктивні фактори, як то бажання

повернутися до себе у власне культурне середовище, возз'єднання з родичами та повернення у власне житло, будуть надавати певний вплив, але він дуже незначний для вирішення ситуації, що склалася.

За результатами аналізу планів, надій та сподівань біженців розроблено низку заходів та напрямів, які будуть сприяти їх поверненню в Україну, що враховують фактори, які для них мають ключове значення для рішень про повернення, включаючи найбільш пріоритетні як то доступ до можливостей працевлаштування, житла, основні послуги та доступна допомога в місцях походження/повернення.

Біженці з України потребують доступу до своєчасної, вичерпної інформації та консультацій, щоб приймати обґрунтовані рішення щодо своїх подальших дій – повернення в свою країну або варіантів отримання правового статусу в приймаючих країнах. Щодо біженців, які прийняли рішення повернутися, необхідно підтримати їх пошук можливостей роботи та отримання компенсацій і допомоги на відновлення пошкодженого житла або надати варіанти доступного житла, а також доступ до основних послуг та включення в процес відновлення України. Програми місцевого розвитку та відновлення мають враховувати реінтеграцію біженців з урахуванням можливостей місцевої влади, громадянського суспільства, бізнесу та приватного сектору.

Список літератури

1. Напорчук Д. Демографічні фактори як складова економічної безпеки України в умовах воєнного стану: виклики та загрози. *Scientific journal "Modeling the development of the economic systems"*. 2024. № 4. С. 145-150.
2. Хорошев М. І. Зміни демографічної ситуації в Україні під час війни та їх вплив на соціальну політику. *Бізнес-інформ*. 2024. № 8. С. 259-269.
3. Сторожук О. Збереження соціально-трудового потенціалу регіону в умовах загроз та інтенсифікації міграційної мобільності молоді. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 68. URL:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5042>.

4. Веклич В. А. Дефіцит робочої сили в Україні в контексті демографічного розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 68. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/4889/4831/>.

5. Якість життя населення України та перші наслідки війни: монографія / Черенько Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С., Реут А.Г., Крикун О.І., Когатько Ю.Л., Заяць В.С., Клименко Ю.А.; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи.

Електронне видання. Київ, 2023. URL: <https://idss.org.ua/arhiv.pdf>. 191 с.

6. Міграційні втрати молоді та ресурсний потенціал повоєнної відбудови України: моделювання взаємовпливів та інструментарій посилення резильєнтності: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» за редакцією д.е.н., проф. Васильців Т. Г. Львів, 2024. 350 с.

7. Бабаєва І. О. Публічна політика забезпечення зайнятості населення в сільській місцевості. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування. Харків, 2024. 284 с.

8. Грень Т. Я. Удосконалення управлінських механізмів реалізації політики соціального захисту на регіональному рівні. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування. Львів, 2024. 248 с.

9. Трудові ресурси для повоєнного відновлення України: стан, проблеми, шляхи

розв'язання. Аналітична доповідь Центру Разумкова. К., 2024. 229 с.

10. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн східного партнерства. Автори доповіді: Пищуліна О., Юрчишин В., Стецюк П., Міщенко М. За ред. Ю. Якименка. К., 2023. 265 с.

11. Lives on hold: intentions and perspectives of refugees, refugee returnees and internally displaced people from Ukraine. regional intentions report №6. Summary Findings. United Nations High Commissioner for Refugees. NOVEMBER 2024. 21 p.

12. Проект Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/870/>.

13. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text>.

References

1. Naporchuk D. (2024) *Demografichni faktory yak skladova ekonomichnoi bezpeky Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: vyklyky ta zahrozy* [Demographic factors as a component of the economic security of Ukraine in the context of martial law: challenges and threats]. Scientific journal “Modeling the development of the economic systems” [Scientific journal “Modeling the development of the economic systems”], no 4, pp. 145-150.

2. Khoroshev M. I. (2024) *Zminy demografichnoi sytuatsii v ukraini pid chas viiny ta yikh vplyv na sotsialnu polityku* [Changes in the demographic situation in Ukraine during the war and their impact on social policy]. *Biznes-inform* [Business-inform], no 8, pp. 259-269.

3. Storozhuk O. (2024) *Zberezhennia sotsialno-trudovoho potentsialu rehionu v umovakh zahroz ta intensyfikatsii mihratsiinoi mobilnosti molodi* [Preservation of the social and labor potential of the region in the context of threats and intensification of migration mobility of youth]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and Society]. Vyp. 68. URL:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5042>.

4. Veklych V. A. (2024) *Defitsyt robochoi syly v ukraini v konteksti demografichnoho rozvytku* [Labor shortage in Ukraine in the context of demographic development]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and Society]. Vyp. 68. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/4889/4831/>.

5. *Yakist zhyttia naseleennia Ukrainy ta pershi naslidky viiny* [Quality of life of the population of Ukraine and the first consequences of the war] (2023): monohrafiia / Cherenko L.M., Poliakova S.V., Shyshkin V.S., Reut A.H., Krykun O.I., Kohatko Yu.L., Zaiats V.S., Klymenko Yu.A.; Nats. akad. nauk. Ukr., Int demohr.ta sots. doslidzh. im. M.V. Ptukhy. Elektronne vydannia. Kyiv, URL: <https://idss.org.ua/arhiv.pdf>. 191 p.

6. *Mihratsiini vtraty molodi ta resursnyi potentsial povoiennoi vidbudovy Ukrainy: modeliuvannia vzaïmovplyviv ta instrumentarii posylennia rezylïentnosti*: monohrafiia (2024)

[Migration losses of youth and the resource potential of post-war reconstruction of Ukraine: modeling of mutual influences and tools for strengthening resilience]. DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy» za redaktsiieiu d.e.n., prof. Vasylytsiva T. H. Lviv. 350 p.

7. Babaieva I. O. (2024) *Publichna polityka zabezpechennia zainiatosti naseleennia v silskii mistsevoli* [Public policy of ensuring employment of the population in rural areas]. Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora filosofii za spetsialnistiu 281 – Publichne upravlinnia ta administruvannia. Kharkiv, 284 p.

8. Hren T. Ya. (2024) *Udoskonalennia upravlinskykh mekhanizmiv realizatsii polityky sotsialnoho zakhystu na rehionalnomu rivni* [Improvement of management mechanisms for the implementation of social protection policy at the regional level]. Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora filosofii za spetsialnistiu 281 – Publichne upravlinnia ta administruvannia. Lviv, 248 p.

9. *Trudovi resursy dlia povoiennoho vidnovlennia Ukrainy: stan, problemy, shliakhy rozviazannia* [Labor resources for the post-war reconstruction of Ukraine: state, problems, solutions] (2024). Analitychna dopovid Tsentru Razumkova. K., 229 p.

10. *Vplyv mihratsiinykh protsesiv na perebih povoiennoho vidnovlennia Ukrainy, mihratsiinu polityku YeS ta krain skhidnoho partnerstva* [The impact of migration processes on the course of post-war reconstruction of Ukraine, migration policy of the EU and the Eastern Partnership countries] (2023). Avtory dopovidi: Pyshchulina O., Yurchyshyn V., Stetsiuk P., Mishchenko M. Za red. Yu. Yakymenka. K., 265 p.

11. Lives on hold: intentions and perspectives of refugees, refugee returnees and internally displaced people from Ukraine. regional intentions report №6. Summary Findings. United Nations High Commissioner for Refugees. NOVEMBER 2024. 21 p.

12. Proekt Stratehii demohrafichnoho rozvytku Ukrainy na period do 2040 roku [Draft Strategy of Demographic Development of Ukraine for the period until 2040]. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/870/>

13. Stratehiia demohrafichnoho rozvytku Ukrainy na period do 2040 roku [Strategy of Demographic Development of Ukraine for the period until 2040]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 veresnia 2024 r. № 922-r URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text>.

Objective. *The purpose of the work is to assess the losses of Ukraine's demographic and labor potential due to military actions, determine the prospects for their restoration and measures to achieve them.*

Methods. *The following methods were used during the study: descriptive, analytical, survey, expert, analysis and synthesis, factor, generalization and systematization, statistical, tabular and graphical.*

The results. *The difficulties of Ukrainian refugees' stay in host countries are identified, including those that influence their decision to return to their country. The structure of refugees is characterized by various characteristics, such as gender, age, family composition, and their socio-economic situation (employment status, provision of social assistance and housing). The influence of the period of stay abroad on decision-making regarding further actions is established: return to Ukraine, further stay abroad in the same country or moving to another, uncertainty with action plans. The factors influencing the intentions of Ukrainian refugees to return to Ukraine are identified and their content and nature of influence are analyzed. The main factor for return is, of course, the end of military operations on the territory of Ukraine; The main factors also include access to property or alternative housing, access to basic services, education and healthcare, access to work or opportunities for earning money in the areas of return. It was found that the intentions of refugees to return differ depending on the degree of socio-economic integration into the communities of the host countries: they are lower for those who are employed, higher for pensioners. In general, the analysis of the intentions of refugees shows that despite the increase in the length of stay outside their country, uncertainty about their status and future, and the continuation of the war, the majority plan or hope*

to return to Ukraine; however, over time, the fate of such people gradually decreases. Based on the results of the analysis of the plans, hopes and aspirations of refugees, a number of measures and directions have been developed that will facilitate their return to Ukraine, taking into account the factors that are key for them in their decisions to return, including the most priority ones such as access to employment opportunities, housing, basic services and available assistance in places of origin/return. The possibilities of restoring the demographic and, accordingly, labor potential of Ukrainian society through the return of refugees from other countries have been identified.

Key words: *demographic potential, labor potential, martial law, population of Ukraine, refugees, TDP, restoration of potential.*